

บทที่ ๓

หลักธรรมและพระวินัยกับการอภัยโทษ

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักธรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอันมีจุดหมายสูงสุด คือ การดับทุกข์ อภัยทานนับเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขไม่เบียดเบียนอาฆาตจองเวรกัน ส่วนพระวินัยนั้นทรงบัญญัติขึ้นภายหลังเพื่อช่วยควบคุมความประพฤติและเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสมีทั้งบทลงโทษที่เด็ดขาดและผ่อนปรน พระธรรมและพระวินัยมีความสัมพันธ์กันเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์และสังคม

๓.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการอภัยโทษ

หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้อุทิศตนแสวงหาด้วยการบำเพ็ญพระบารมียาวนานยิ่งยวด ในสมัยที่เป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติต่าง ๆ ตลอด ๔ อสงไขยแสนกัปป์ จนกระทั่งตรัสรู้ทำหน้าที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเผยแผ่แก่พหุชนตลอด ๔๕ ปี คือ อริยสัจ ๔ อันมีจุดหมายสูงสุด คือ ความดับทุกข์ ความเป็นอิสระจากกิเลส ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง ในพระพุทธศาสนา เมื่อกุลบุตรผู้มีศรัทธาจำนวนมากออกบวช ดำเนินชีวิตตามทางสายกลางเพื่อประโยชน์แห่งความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติ “วินัย” เป็นการประพฤติดิปฏิบัติต่างๆ ที่ดีงามยิ่งขึ้นไปของพระภิกษุ เพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนวิถีสัมณะของพระภิกษุสงฆ์และเพื่อคณะสงฆ์ส่วนรวม ในการดำเนินชีวิตทางสายกลางเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติ “วินัย” ที่เป็น “สิกขาบท” หรือ “อาทิพรหมจริยกาสิกขา” ตามลำดับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึงสิกขาบท ๒๒๗ ข้อที่มาจากพระปาฏิโมกข์ ความหมายของวินัยจะชัดเจนสมบูรณ์ต่อเมื่อสัมพันธ์เชื่อมต่อกับความหมายของธรรม ธรรมเป็นส่วนเนื้อหาและหลักการของความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธ วินัยเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้บุคคลอยู่ในกรอบและเส้นทางของการดำเนินชีวิตเพื่อนำไปสู่เส้นทางของ อริยมรรค ผล นิพพาน

จากการที่มนุษย์เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในเชิงสังคม ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้ทุกขณะทุกสถานที่และทุกเวลา การกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทของมวลมนุษย์นั้น มักเริ่มเกิดจากความคิดที่แตกต่างกัน หรือจากความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน เพราะ

เป็นไปได้ที่คนๆเดียวจะทำให้คนทั้งหลายคิดเหมือนกันได้ ดังนั้นความขัดแย้งกันเป็นเรื่องธรรมดาที่ยากต่อการจะหลีกเลี่ยงปฏิกษณคนธรรมดาผู้นั้นย่อมมีชีวิตทางจริยธรรมทั้งสองด้าน ทั้งด้านที่ดีและด้านที่ไม่ดีทุกคนมีโอกาสพลาดทำผิดได้ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นั้นแสดงให้เห็นว่า ในชีวิตที่ผ่านมาของเราทุกคนอาจต้องเคยทำผิดมาบ้างไม่มากก็น้อย ในบางครั้งความผิดพลาด ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งลงเอยได้ด้วยการอภัยทานหรือให้อภัย ทำให้เกิดความสงบสันติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมรวมไปถึงประเทศชาติอีกด้วย จริงอยู่ถ้าทุกคนมีจิตใจที่จะให้อภัยกันได้ ปัญหาของความขัดแย้งหรือปัญหาอื่นๆที่เกิดขึ้นจะไม่บานปลาย จบลงได้โดยง่าย ซึ่งทุกคนก็อาจจะรู้และพยายามทำความเข้าใจกันอยู่แล้วแต่ในความเป็นจริงแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นอาจจะไม่จบลงอย่างสงบ ดังข่าวคราวที่ปรากฏตามสื่อต่างๆและกลับมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความรุนแรง ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะอภัยโทษให้กันได้ หลักธรรมสำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการอภัยทานมีดังนี้

๓.๑.๑ บุญกิริยาวัตถุ ๓

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน

๒. บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล

๓. บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา^๑

ทาน หมายถึง การให้ เพื่อหวังลดความโลภ มี ๓ ประการ คือ

๑.อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่คนที่ควรให้

๒.ธรรมทาน การให้ธรรม คือ คำแนะนำสั่งสอนให้รู้บาปบุญ คุณโทษ

๓.อภัยทาน การให้อภัย คือ การให้ความปลอดภัย การไม่เอาโทษการลดโทษการ

ทำบุญด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย)

การรักษาศีล คือ การประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม คนเราอย่างน้อยต้องรักษาศีลให้ได้ที่เราเรียกว่า

ศีล ๕

การทำบุญด้วยการภาวนา (ภาวนามัย)

ภาวนา หมายถึง การฝึกฝนจิตใจให้สงบเยือกเย็น เพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา รู้แจ้งใน

สังขารการภาวนามี ๒ ชนิด คือ

๑. สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตใจเกิดความสงบ

๒. วิปัสสนาภาวนา การศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐; อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๒๖/๒๔๕; พ.อ.อ. (ไทย) ๒๕/๒๓๘/๒๓๐.

๓.๑.๒ ศิล ๕ หรือเบญจศีล

อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากกว่าความหมายทั่วไปที่เข้าใจกันว่าเป็นการหายโกรธหรือยกโทษให้เท่านั้นและจากความหมายของอภัยทานที่หมายถึงการรักษา ศิล ๕ นั้น เราจึงสามารถที่จะให้อภัยทานได้อยู่ตลอดเวลาในคัมภีร์มังคลัตถปิณี พระสิริมังคลาจารย์ กล่าวถึงอภัยทานไว้ว่า

...อริยสาวกย่อมให้อภัย กล่าวคือ ย่อมทำอภัยทาน คือสมทานวิริติ

กล่าวคือ เบญจศีล (ศีล๕) ศีลชื่อว่าเป็นทาน โดยความเป็นอภัยทานหรือเจตนาเป็นการงดเว้นด้วยการให้สภาวะที่ปลอดภัยหรืออภัยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง เจตนาของบุคคลผู้ให้อภัยทานที่ต้องการเลี้ยงหรือรักษาหมู่สัตว์ไว้ด้วยเจตนาดังกล่าวเอง^๒

ดังนั้นอภัยทานในคัมภีร์มังคลัตถปิณี จึงหมายถึง การให้ในลักษณะของเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นเป็นคุณธรรม เพราะหมายถึงเจตนาในการกระทำ มากกว่าเป็นการกระทำทางกาย วาจาในระดับทั่วไป การให้อภัยทานนั้นทำได้ทั้งแก่นมนุษย์ด้วยกัน เช่น การให้อภัย การไม่ถือสาหาความ การไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธหรือประทุษร้ายตอบบุคคลผู้ประทุษร้ายตนเองและการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนได้มาด้วยประสงค์จะฆ่าให้ตายหรือการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนต้องการเพื่อประโยชน์แก่ตน

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของ “อภัยทาน”^๓ ว่า หมายถึง ให้อภัย คำว่าอภัยทานแปลว่า ไม่ต้องกลัว ให้อภัย คือ เราให้ความไม่ต้องกลัวแก่บุคคลนั้น แปลว่า บุคคลนั้นไม่ต้องกลัวเรา บางคนอาจคิดว่านี่มันไม่ใช่ให้ทาน เป็นการพูดไปทั้งที่ไม่รู้ว่าการให้อย่างนี้เรียกว่า ให้ทาน แต่เรียกว่า “อภัยทาน” เป็นสิ่งที่ให้กันได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ทางร่างกาย เขามาขอขมาขออภัยเราก็รับ ทางวาจาบอกโหสิกรรม ทางจิตใจเราก็สละความโกรธความอาฆาตจองเวร

ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการละเว้นจากการกระทำความชั่วและควบคุมพฤติกรรมให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๕ ประการเป็นจริยธรรมพื้นฐานตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ศิล ๕ เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ดังนี้

^๒ มงฺกล. (ไทย) ๓/๒, ๒๔๓ – ๒๔๔.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศิล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

๑. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทาน โดยยึดหลักตามศีลข้อที่ ๑และ๒เป็นการให้ความไม่มีภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น นั่นคือ การเคารพและให้เกียรติในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น

๒. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานในการยึดหลักปฏิบัติตามศีลข้อ ๓เป็นการให้ความไม่มีภัยต่อคุ้มครองของตนเองเกิดความไว้วางใจกันและกัน นั่นคือไม่ละเมิดทางเพศ ล่วงเกินขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยา เป็นการเคารพให้เกียรติต่อคุ้มครองของตนเองและผู้อื่น

๓. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานโดยการยึดหลักการปฏิบัติตามศีลข้อ ๔เป็นการให้ความไม่มีภัยทางคำพูด โดยไม่ละเมิดทางวาจาเป็นความเคารพและใส่ใจในความทุกข์ของผู้อื่นอันเนื่องมาจากคำพูดของเรา เพราะคำพูดที่ไม่ดีไม่ว่าจะเป็นการพูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบคาย ยุยงให้แตกกันนั้นจะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทขาดความสามัคคี

๔. การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานโดยยึดหลักการปฏิบัติตามศีลข้อ๕เป็นการให้ความไม่มีภัยด้วยการงดเว้นการดื่มสุราเมรัยหรือของมึนเมาต่างๆ การดำเนินชีวิตตามศีลข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญมากเพราะการดื่มสุราหรือของมึนเมาจะทำให้ขาดสติที่จะควบคุมตนเอง ขาดความยังคิด เมื่อขาดสติแล้วก็ทำชั่วได้ทุกอย่าง อาจทำให้ละเมิดศีลอีก ๔ ข้อได้ เกิดอันตรายเป็นภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นและรวมทั้งตัวเองด้วย^๔

ศีล ๕ หรือเบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกาย วาจา การรักษาวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วและการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี คือเว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าประทุษร้าย

๒. อทินนาทานา เวรมณี คือเว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน

๓. กามสุมิจฉาจารา เวรมณี คือเว้นจากการประพฤติดีกในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔. มุสาวาทา เวรมณี คือเว้นจากการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง

^๔ อ.อรรถก. (ไทย)๓๑/๓๕/๒๕๕-๓๐๐

๕. สุราเมรัยมีชปมาทัญฐานา เวมณี คือเว้นจากน้ำเมา สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^๕

๓.๑.๓ มรรคมืองค์ ๘ หรือ อัญจกมรรค

มรรคมืองค์ ๘ ได้ชื่อว่ามัชฌิมาปฏิปทา แปลว่าทางสายกลางเป็นข้อปฏิบัติอันดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ปลดปล่อยปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยคและอตถกิลมถานุโยค องค์ ๘ ของมรรคจัดเข้าในธรรมชั้น ข้อ ๓,๔,๕ เป็นศีล ข้อ ๖,๗,๘ เป็นสมาธิ ข้อ ๑,๒ เป็นปัญญา ดังนั้น การพัฒนาของการเกิดอภัยทานจะต้องเริ่มต้นที่สัมมาทิฐิคือความเห็น ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการพัฒนาชีวิตและสังคมของมนุษย์เป็นบ่อเกิดและส่งเสริมกุศลธรรมทั้งปวง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

...เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฐินี้เลย^๖

เพื่อถึง “ธรรม” คือความอิสระจากกิเลส ด้วยการมีปัญญาแจ้งชัดในความจริงของธรรมชาติและมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องสอดคล้องกับธรรมชาติอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง – มัชฌิมาปฏิปทา “คือ

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือ การเห็นแจ้งอริยสัจจะ ๔ โดยกิจ ๔ คือ

๑.๑ เห็นแจ้ง ทุกขสัจจะ ด้วย ปริญญากิจ การกำหนดรู้

๑.๒ เห็นแจ้ง สมุทยสัจจะ ด้วย ปหานกิจ การละ

๑.๓ เห็นแจ้ง นิโรธสัจจะ ด้วย สังนิกรรมกิจ การทำให้แจ้ง

๑.๔ เห็นแจ้ง มัคคสัจจะ ด้วย ภาวนากิจ การเจริญ

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ

๒.๑ ความดำริในการออกจากกามคุณอารมณ์

๒.๒ ความดำริในการไม่พยายาบท ประกอบด้วยเมตตา

^๕ ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘.), หน้า ๒๒๒.

^๖ อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๓๘

^๗ รายละเอียดดูเพิ่มเติมในแม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรณ ณ บางช้าง), พระวินัยปิฎก, หน้า ๕๕ – ๑๐๑.

๒.๓ ความดำริในการไม่เบียดเบียน ประกอบด้วยกรุณา

๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาชอบ คือ การเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ (เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดต่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ) ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีวะ

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ การเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ (เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการถือเอาของที่มีค่าให้ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม) ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีวะ

๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ การเว้นจากวจีทุจริต ๔ และกายทุจริต ๓ ที่เกี่ยวกับอาชีวะ

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ คือ ความเพียรที่ดำเนินไปตามสัมมัตตปธานทั้ง ๔

๖.๑. ความเพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๖.๒. ความเพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๖.๓. ความเพียรเจริญหรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๖.๔. ความเพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้ความเจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูรณ์

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ คือ ความระลึกที่ดำเนินไปตามสติปัฏฐานทั้ง ๔ ได้แก่

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในรู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกายไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาภายในรู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นเพียงเวทนาไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตภายในรู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิตไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมภายในรู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรมไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา

๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ คือ ความตั้งมั่นในอารมณ์สมณะและวิปัสสนากรรมฐาน

มัชฌิมาปฏิปทาหรือกล่าวสรุปรวม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๘ เป็น “ธรรม” คือจริยธรรมที่มนุษย์ต้องฝึกฝนพัฒนา ในการฝึกฝนพัฒนา ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความดับทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นมนุษย์จำต้องมี “วินัย” คือ การจัดระบบชีวิตตลอดจนถึงแวดล้อม ให้เกื้อกูลแก่การศึกษาปฏิบัติ ตามความมุ่งหมาย สัมมาทิฐิถือว่าเป็นจุดกำเนิดหรือเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำความในมรรคองค์อื่นๆ เช่น การเจราจาชอบ และการกระทำความงานชอบ เป็นต้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

...ทางนั้นชื่อว่าทางตรง ทิศนั้นชื่อว่าไม่มีภัย รถชื่อว่าไม่มีเสียงดัง ประกอบด้วย ล้อคือธรรม มีหิริเป็นฝา มีสติเป็นเกราะกั้น ธรรมรถนั้น มีสัมมาทิฐินำหน้าเป็นนายสารถิ^๙

สัมมาทิฐิจึงเป็นเหมือนนายสารถิผู้รู้จักเส้นทางเป็นอย่างดีจึงสามารถนำรถ คือ ชีวิตไปสู่จุดหมายได้

๓.๑.๔ สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลให้มีความสามัคคี เพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและความเคารพนับถือแก่ผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมไว้ว่า

... สังคหัตถ์ ๔ ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี จัดเป็นหลักการสงเคราะห์บุคคล อันประกอบด้วย ทาน การให้ คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก หรือวาจาซาบซึ้งใจ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กัน ถ้อยคำดี การประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตตา ความมีตัวตนทำงานเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๐}

สังคหัตถ์ จึงเป็นหลักปฏิบัติตนตามจิตวิทยาสังคมเพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและความเคารพนับถือแก่ผู้อื่นหรือสังคมชุมชนต่างๆ ในทางมนุษยสัมพันธ์^{๑๑} ดังนี้คือ

๑. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของของตนแก่คนอื่นที่ควรให้ปัน

^๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๖/๖๐

^๙ อ.อ.อุทก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๓

^{๑๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชะลอ อุทกภาวน์, พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ เล่ม ๒, (พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๓๖ – ๕๕๐.

๒. **ปิยวาจา** คือ การเจรจาใช้คำพูดของคนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพอ่อนโยนให้เหมาะสมแก่กาลเทศะเหมาะสมแก่สังคมชุมชนทุกชั้นเพื่อให้ชุมชนหรือบุคคลเหล่านั้น นิยมชมชอบ เคารพนับถือตน

๓. **อัตถจริยา** คือ การสอนให้บุคคลมีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้นและทุกคน มีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะหรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถช่วยตนเองได้ หรือประสบอุบัติเหตุเคราะห์กรรมใดๆ มีหน้าที่เป็นฝ่ายที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะฝ่ายแรกให้มีความสามารถในการครองชีพและดำรงชีพคืบเข้าสู่สภาพปกติพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนให้ปัจเจกบุคคล ผู้มีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกคนให้คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมต่างๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคมนั้นดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอและไม่สะดุดหยุดยั้ง

๔. **สมานัตตตา** พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักในการปฏิบัติการเข้าสังคมของบุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้นให้ปรับปรุงตนเอง เพื่อให้เข้ากับสังคมต่างๆ ได้ ทุกระดับชั้นนี้เพื่อให้เกิดการฝึกพลังสามัคคีของสังคมของชุมชนต่างๆ ให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา และเพื่อใช้พลังเหล่านี้พัฒนาท้องถิ่นหรือรัฐนั้นๆ ให้เจริญในด้านต่างๆ พระองค์จึงทรงวางแนวทางดังกล่าวให้ปัจเจกบุคคลเหล่านี้ ปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้เข้ากับบุคคลอื่นๆ ได้ทุกชั้นทุกสังคม โดยไม่ถือตัวเย่อหยิ่ง เช่น คิดว่าตนเป็นบุคคลเกิดในตระกูลสูงหรือเป็นบุคคลในสังคมชั้นสูงหรือเป็นบุคคลได้รับการศึกษาสูงหรือได้รับการศึกษาจากต่างประเทศมาแล้วจะคบค้ากับสามัญชนหรือบุคคลซึ่งมีความรู้ต่ำกว่าตนไม่ได้หรือถือว่าตนเองมียศศักดิ์ตำแหน่งที่สูงคบค้าสมาคมกับคนชั้นกลางหรือชั้นต่ำไม่ได้ เพราะจะทำให้เสื่อมเกียรติของตนเหล่านี้เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ เช่น ประธานาธิบดีหรือพระมหากษัตริย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักจริยศาสตร์สังคมในเรื่องการปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองให้เข้ากับประชาชนพลเมืองของประเทศตนให้มากที่สุด โดยพระองค์ทรงวางหลักจริยศาสตร์สังคมเรื่องมัททวังไว้ให้ถือปฏิบัติในทศพิทธราชธรรม ๑๐ ประการ หรือให้ใช้กิริยาวาจาสุภาพอ่อนโยนกับประชาชนหรือสังคมชุมชนต่างๆ ในขณะที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือปรากฏกาย

๓.๑.๕ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ แปลว่า ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

อนึ่ง ในการที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ให้ถูกต้องพึงทราบรายละเอียดบางอย่างโดยเฉพาสมบัติของธรรม ๔ ประการดังนี้

๑. เมตตา มีน้ำใจ เชื้อไขใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนสัตว์ทั้งหลายหรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร เมตตาในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ ในลักษณะเป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา ผลปรากฏกำจัดความอาฆาตแค้นเคืองให้หมดไป ทำให้เห็นภวาทะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย

๒. กรุณา ในสถานการณ์ที่คนอื่นตกทุกข์ได้เดือดร้อน ในลักษณะเป็นไปโดยอาการปลดเปลื้องทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลายไม่นิ่งดูตาย ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลายผลปรากฏไม่เบียดเบียน อวิหิงสา ทำให้เห็นภวาทะไรที่พึงสภาพน่าอนาคของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ

๓. มุทิตา ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวหน้าไปด้วยดี ในลักษณะพลอยยินดีด้วยไม่ริษยาหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อความริษยา ผลปรากฏขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือความทนไม่ได้ต่อความสำเร็จของผู้อื่น เห็นความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย

๔. อุเบกขา ในสถานการณ์รักษารธรรมตามความรับผิดชอบต่อกรรมที่เขาทำ ในลักษณะเป็นไปโดยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย มองเห็นความเสมอภาคกันในสัตว์ทั้งหลายผลปรากฏระงับความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจมองเห็นภวาทะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตน ว่าสัตว์ทั้งหลายจักได้สุข พ้นทุกข์ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ที่ถึง ตามใจชอบได้อย่างไร^{๑๑} พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จะทำให้ดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลด

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๕/๓๗๔,๓๗๕/๓๘๑.

เปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใส บันเทิงก่อดำรงด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน^{๑๒}

๓.๑.๖ สาราณียธรรม ๖

สาราณียธรรม ๖ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน คือ

๑. เมตตาภาวกรรม ๒. เมตตาวจีกรรม ๓. เมตตา मनกรรม ๔. สาธารณ โภคิ ๕. สีสสามัญญตา ๖. ทิฏฐิสามัญญตา^{๑๓}

...เมตตาภาวกรรม ตั้งเมตตาภาวกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกริยาอาการสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง, เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง, เมตตา मनกรรม ตั้งมนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มต่อกัน, สาธารณ โภคิ ได้ของที่ชอบธรรมมาก็แบ่งปัน ไม่หวงไว้ผู้เดียว (ใช้อุปัฏฐิตโภคิได้), สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็นสารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็นปิยกรรม (ทำให้เป็นที่รัก) เป็นครุกรรม

^{๑๒} ปัญญา ใบบางยาง, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, หน้า ๗๓.

^{๑๓} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖.

(ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเอกภาพ (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)^{๔๔}

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการอภัยโทษล้วนมีพื้นฐานมาจากภายในจิตใจที่มีความเมตตา รู้จักให้ทานโดยเฉพาะการให้อภัยเป็นทานจะนำไปสู่การอภัยโทษในสังคม หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ล้วนมีความลึกซึ้งและสามารถนำมาประพจน์ปฏิบัติ หรือเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับชีวิตประจำวันก็สามารถที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาก็ได้ รวมถึงสามารถสร้างพื้นฐานการปรองดองในสังคม ป้องกันการเกิดความขัดแย้งและเหตุที่จะทำให้ได้รับโทษภัยต่างๆ ได้

๓.๒ พระวินัยกับการอภัยโทษ

พระวินัยเป็นข้อบัญญัติที่เกิดขึ้นภายหลังจากการกระทำของภิกษุที่ทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนและเป็นที่ตำหนิตติเตียนของชาวบ้านที่พบเห็น มีข้อร้องเรียนถึงพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์เห็นว่าจะเป็นการกระทบต่อการประพจน์พรหมจรรย์ จึงได้มีการบัญญัติพระวินัยขึ้นมาเพื่อมิให้ภิกษุกระทำเช่นนั้นอีก

๓.๒.๑ การบัญญัติพระวินัย

ภายหลัง พระสุทินได้ล่วงละเมิดศีลวัตรที่บรรพชิตควรบำเพ็ญ คือ ได้เสพสัทธรรมกับภรรยาเก่า เพราะเห็นใจมารดาและปรารถนาจะตอบแทนบุญคุณให้ท่านมีบุตรสืบวงศ์ตระกูลต่อไปได้ เมื่อภรรยาเก่าตั้งครุภักดิ์ คร่ำครวญได้แพร่สะพัดออกไป พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง จึงได้โปรดให้ประชุมสงฆ์สอบสวนพระสุทิน พระสุทินรับว่าจริงแต่มิได้รู้ว่าเป็นการล่วงละเมิดศีลวัตรเพียงทำไปตามคำขอร้องของมารดา พระพุทธเจ้าจึงโปรดให้บัญญัติสิกขาบทข้อแรกว่าพระภิกษุผู้บวชในพระธรรมวินัยนี้ หากล่วงละเมิดประพจน์ผิดพรหมจรรย์ของบรรพชิตด้วยการเสพเมถุนแล้วต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ต้องพ่ายคือ พ้นจากการเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาและไม่อาจกลับเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้อีกในชีวิตนี้^{๔๕}

^{๔๔} ปัญญา ใบบางยาง, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, หน้า ๑๒๕.

^{๔๕} แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง), พระวินัยปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดราฟแมนเพรส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

การบัญญัติปฐมสิกขาบทนี้ได้กระทำเมื่อพระพุทธศาสนาดั้งมั่นมาแล้วเป็นเวลา ๑๒ ปี ต่อจากนั้นทุกๆ ครั้งที่มีเหตุ คือ การกระทำของพระภิกษุและพระภิกษุณีที่กระทบต่อความดีทุกข์ของพระภิกษุและพระภิกษุณี คณะสงฆ์ พุทธบริษัท และกระทบต่อพรหมจรรย์ คือ ความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นลำดับมาจนมีสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ สำหรับพระภิกษุและ ๓๑๑ ข้อ สำหรับพระภิกษุณี

นอกจากบัญญัติสิกขาบท อันเป็นเสมือนกฎหมายของพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์แล้ว พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของสงฆ์จำนวนมากทั้งหมดรวมกันเป็นพระวินัย เป็นศีลวัตรที่บรรพชิตพึงประพฤติปฏิบัติให้สมบูรณ์เพื่อประโยชน์แก่ตน แก่พระพุทธศาสนาและแก่พหุชนชาวโลก^{๑๖}

๓.๒.๒ ประโยชน์ของพระวินัย

ในการบัญญัติสิกขาบททุกสิกขาบท พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงประโยชน์ ๑๐ ประการของการบัญญัติสิกขาบทนั้นๆ ว่า

๑. เพื่อความรับว่าดีของสงฆ์ เพราะสงฆ์ได้ยอมรับพระพุทธบัญญัติอย่างพร้อมเพรียงว่าจะละเว้นสิ่งที่ควรละเว้น ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ

๒. เพื่อความผาสุกของสงฆ์

๓. เพื่อความข่มนุกคณผู้เกียติ คือ กำราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย

๔. เพื่อการอยู่อย่างผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๕. เพื่อป้องกันมิให้อาสาะเกิดขึ้นในปัจจุบัน

๖. เพื่อความสงบระงับของอาสาะในอนาคต

๗. เพื่อให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสมีความเลื่อมใส

๘. เพื่อให้คนที่เลื่อมใสแล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น

๙. เพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม

๑๐. เพื่อเกื้อกูลพระวินัย คือ ส่งเสริม สืบทอดให้มีหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ดีแล้วสำหรับพระภิกษุสงฆ์สืบต่อไป

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

ในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ได้แสดงประโยชน์ของการบัญญัติพระวินัย นอกจาก ๑๐ ข้อที่ตรงกับในพระพุทธวินัยปิฎกดังแสดงข้างต้นแล้ว ยังมีข้ออื่นเพิ่มขึ้น คือ

๑. เพื่อป้องกัน เวร โทษ ภัย อุกุศลกรรม มิให้เกิดขึ้นในปัจจุบัน
๒. เพื่อกำจัด เวร โทษ ภัย อุกุศลกรรม มิให้เกิดในอนาคต
๓. เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่ภุคส์
๔. เพื่อคัดรอนฝักฝ่ายของภิกษุผู้ปรารถนาชั่วร้าย^{๑๓}

๓.๒.๓ พระวินัย ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ

พระวินัยได้บัญญัติสิกขาบท ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุแบ่งเป็นกลุ่มตามสารธรรมและคุณค่าได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่^{๑๔} คือ

๑. สิกขาบทที่เป็นศีลหลักของพรหมจรรย์ เพื่อความระงับกิเลสอาสวะ ดำเนินชีวิตและออกจากกาม มี ๑๓๔ สิกขาบท คือ

(๑) สิกขาบทที่ห้ามการกระทำและความเกี่ยวข้องในเรื่องเพศ จำแนกเป็น

๑) การเสพเมถุน เมื่อล่วงละเมิดต้องอาบัติหนักปาราชิก แก้ไขไม่ได้ขาดจากความ เป็นพระภิกษุทันที ๑ สิกขาบท

๒) การทำนํ้ากามให้เคลื่อน การถูกต้องกายหญิง การเกี่ยวหญิงการพุดให้หญิง บำเรอ กามแก่ตน เมื่อล่วงละเมิดด้วยอาบัติหนักที่รองจากปาราชิก คือ สังฆาทิเสส ๔ สิกขาบท

๓) การอยู่ในที่ลับตากับผู้หญิง ซึ่งยังต้องวินิจฉัยว่ามีความผิดหนักเบาเพียงใดจัดอยู่ในอนินยต ๒ สิกขาบท

๔) การป้องกันความใกล้ชิดกับพระภิกษุณีและสตรีอยู่ในนิสัสถีย์ ๓ สิกขาบท ในปาจิตติย ๔ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๒ สิกขาบท

(๒) สิกขาบทที่ห้ามการลักทรัพย์เกิน ๕ มาสกขึ้นไป ห้ามการฆ่าคนและห้ามการอวดคุณวิเศษที่ยิ่งยวด (อุตตริมนุสสธรรม) ซึ่งไม่มีในตนเพื่อประโยชน์แก่ลาภสักการะรวม ๓ สิกขาบท ทั้งหมดจัดอยู่ในสิกขาบทที่เป็นอาบัติหนัก ปาราชิก แก้ไขไม่ได้ เมื่อล่วงละเมิดต้องขาดจากความ

^{๑๓} แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรณ ณ บางช้าง), พระวินัยปิฎก, หน้า ๑๑๑ – ๑๑๒.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๕๘.

เป็นพระภิกษุทันที ห้ามการเสพสุราเมรัย ๑ สิกขาบท ห้ามการพูดเท็จ การพูดล่อลวง การพูดที่ก่อความแตกแยกการพูดหยาบไม่สำรวม เป็นต้น รวม ๒๒ สิกขาบทในปาจิตติย จัดเป็นอาบัติเบา

สิกขาบทที่ต้องอาบัติปาราชิก ๔ ข้อของพระภิกษุนั้นตรงกับศีลห้า ๔ ข้อแรก แต่มีความรุนแรงของการกระทำเป็นครุกรรม (กรรมหนัก) สำหรับผู้เป็นบรรพชิต กล่าวคือ

ศีลข้อ ๑ ไม่ฆ่าสัตว์ ตรงกับสิกขาบทปาราชิกข้อ ๑ ห้ามฆ่าคน

ศีลข้อ ๒ ไม่ลักทรัพย์ ตรงกับสิกขาบทปาราชิกข้อ ๒ ห้ามลักทรัพย์เกิน ๕ มาสกขึ้นไป

ศีลข้อ ๓ ไม่ประพฤติดินกาม ตรงกับสิกขาบทปาราชิกข้อ ๑ ห้ามเสพเมถุน

ศีลข้อ ๔ ไม่กล่าวเท็จ ตรงกับสิกขาบทปาราชิกข้อ ๔ ห้ามการกล่าวอุตตรนิมุสธรรม

การประพฤติดินกามที่เนื่องกับศีล ๕ ยังกระจายอยู่ในสิกขาบทต่างๆ ทั้ง ๒๒๗ ข้อ ตามน้ำหนักความรุนแรงของการกระทำในฐานะที่เป็นบรรพชิต เช่น ศีลข้อ ๕ ไม่เสพสุราเมรัย จัดอยู่ในสิกขาบทวิสุทธิกปาจิตติย

(๓) สิกขาบทที่ห้ามความเกี่ยวข้องกับการซื้อขาย ค้าเงิน รับเงินทอง รวม ๓ สิกขาบทในนิสัคคิย เมื่อล่วงละเมิด ต้องสละของเหล่านั้นออกไปจากตน แล้วแสดงอาบัติจึงจะเป็นผู้บริสุทธิ์ได้

(๔) สิกขาบทที่เน้นความสันโดษ สำรวมในการใช้ปัจจัย ๔ เริ่มตั้งแต่ขนาดของที่อยู่ – กุฏิ ที่กำหนดไว้ในสังฆาติเสศ ๓ สิกขาบท ความสันโดษรู้จักประมาณในการใช้ไม่เก็บเกิน รักษาของที่มีอยู่ให้ใช้ได้นาน ได้แก่ เสนาสนะ ที่นั่ง จีวร บาตร ยา และของใช้ต่างๆ และไม่ใช่ของที่ไมสมควรแก่สมณะ แสดงไว้ในนิสัคคิย ๒๑ สิกขาบท ในปาจิตติย ๒๖ สิกขาบท ปาฏิเทศนียะ ๔ สิกขาบท การสำรวมในการฉัน ในการนุ่งห่ม ในเสขยวัตร ๓๔ สิกขาบท

๒. สิกขาบทเพื่อประโยชน์สุขของสังคมสงฆ์

ในสิกขาบทของภิกษุ ๒๒๗ ข้อ มีสิกขาบทที่ยังความสงบสุข ความสมานสามัคคีและความมั่นคงภายในสังฆะ รวม ๔๕ สิกขาบท ได้แก่

(๑) สิกขาบทที่ห้ามการทำลายและห้ามส่งเสริมการทำลายสงฆ์ให้แตกแยกห้ามการไม่เคารพเชื่อฟังมติคณะสงฆ์ ห้ามการใส่ความภิกษุสงฆ์และไม่มีความเคารพต่อกัน รวม ๓ สิกขาบทในสังฆาติเสศ

(๒) สิกขาบท ห้ามการหวงของ การน้อมลาภสงฆ์ไปเพื่อตน ๒ สิกขาบทในนิสัคคิย

(๓) ลักษณะที่เกี่ยวกับจริยวัตรอันงดงาม เรียบร้อย เช่น ไม่แสวงหาลาภ ไม่ดื่มสุรา ตำรวมกิริยาในการเดิน การนั่ง การนุ่ง การห่ม การพูด การแสดงธรรม การรับบิณฑบาต การฉัน การขับถ่าย ถ้าวรรณในรายละเอียดแล้วมีถึง ๑๐๓ ลักษณะ ลักษณะเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการพัฒนาตนของผู้ปฏิบัติ เป็นความผาสุกของสังคมแล้ว ยังสร้างความเลื่อมใสแก่ผู้เกี่ยวข้องและไม่ทำลายความเลื่อมใส(วิธีการนับจำนวนลักษณะในที่นี้นับตามกลุ่มเนื้อหา ดังนั้นจึงมีจำนวนซ้ำ เพราะลักษณะหนึ่งๆมีความเกี่ยวข้องได้หลายกลุ่มเนื้อหา)

๓.๒.๔ โทษและการกำหนดโทษทางพระวินัย

มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ แบ่งหมวดเนื้อหา ตามความหนักเบาของความผิดที่กำหนด ในลักษณะทวิตรปฏิบัติและวิธีระงับปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์รวม ๘ หมวด^{๑๕} คือ

๑. ปาราชิก แปลว่า ฟ่าย เป็นชื่ออาบัติหนักที่เรียกว่า ครุกาบัติ ที่แก้ไขไม่ได้ ผู้ล่วงละเมิด ต้องฟ่าย คือขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที

๒. สังฆาทิเสส แปลว่า เกี่ยวข้องกับสงฆ์ตั้งแต่เบื้องต้นถึงที่สุด เป็นชื่ออาบัติหนักที่แก้ไขได้ โดยการอยู่กรรมแยกตัวออกจากสงฆ์ตามจำนวนวันที่กำหนด เมื่อครบกำหนดแล้ว ต้องมีสงฆ์รับรองเรียกเข้าหมู่ พระภิกษุเมื่อล่วงละเมิดแล้วต้องแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์จะกำหนดจำนวนวันที่พระภิกษุนั้นต้องแยกไปอยู่ประพฤติปฏิบัติภายในบริเวณ เรียกว่าการอยู่ปริวาสกรรม เมื่ออยู่ครบแล้ว จักอยู่ต่ออีก ๖ ราตรี แล้วจึงแจ้งขอกลับเข้าหมู่สงฆ์ คณะสงฆ์ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไปสวดรับการกลับเข้าหมู่แล้ว จึงจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

๓. อนียต แปลว่า ไม่แน่นอน ไม่ได้เป็นชื่อของอาบัติ เป็นเรื่องการวินิจฉัยโดยเชื่อผู้รู้เห็นและการยอมรับของผู้ผิดว่าเป็นอาบัติข้อใด พระวินัยธรจึงจะวินิจฉัย

๔. นิสสัคคียปาจิตติย นิสสัคคีย์ แปลว่า ขว้างไป ปาจิตติย แปลว่า การทำ (กุศล) ให้ตกไปเป็นอาบัติเบา เรียกว่า ลหุกาบัติ เมื่อพระภิกษุต้องอาบัตินี้แล้วต้องสละสิ่งที่เป็นเหตุที่ทำให้ต้องอาบัตินั้น จึงจะปลดอาบัตตก

๕. ปาจิตติย เป็นอาบัติเบา เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้ว ต้องแสดงอาบัติ คือ บอกความล่วงละเมิดนั้นกับภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

๖. ปาฏิเทสนียะ แปลว่า พึงแสดงคืน จัดเป็นอาบัติเบา เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องแสดงอาบัติกับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๗. เสขิยวัตร แปลว่า ข้อประพฤตินิปฏิบัติ มารยาทที่บรรพชิตพึงฝึกฝน เป็นอาบัติเบา เรียกว่า ทุกกฏ พระภิกษุเมื่อล่วงละเมิดแล้ว เรียกว่า ต้องอาบัติทุกกฏ คือ เป็นการกระทำไม่ดี ต้องแสดงอาบัติกับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๘. อธิกรณสมถะ แปลว่า สงบได้ด้วยคำดำเนินการอันยิ่ง เป็นวิธีระงับอธิกรณ์ คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์

๓.๒.๕ กระบวนการแก้ไขปัญหาในพระวินัย

อธิกรณสมถวิธี เป็นวิธีแก้ไขปัญหามาตามพระธรรมวินัย มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับดังนี้ (๑) พระพุทธรองค์ทรงค้นพบพระธรรมก่อน (๒) ทรงสร้างสังคมสงฆ์ขึ้น (๓) เมื่อมีปัญหาเกิดการละเมิดพระธรรมอันเป็นกฎธรรมชาติดีกัทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการฝึกหัดและเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของสงฆ์ (๔) ขณะเดียวกันก็ทรงบัญญัติวิธีแก้ไขปัญหานั้นเนื่องจากอธิกรณ์ ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเรียกว่า อธิกรณสมถวิธี ในการดำเนินการแก้ไขปัญห่อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ พระพุทธรองค์จะเป็นผู้พิจารณาเอง ต่อมาเมื่อสังคมสงฆ์มีขนาดใหญ่ขึ้นทรงมีพุทธานุญาตให้สงฆ์ปรับโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดตามสมควรแก่โทษ เรียกว่า การปรับอาบัติซึ่งเป็นวิธีการที่ทรงใช้เพื่อเป็นการแก้ปัญหากล่าวละเมิดหรือกระทำความผิดต่อพระธรรมวินัยซึ่งจะมีบทลงโทษที่หนักบ้างเบาบ้างตามแต่ลักษณะของความผิดที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าสังคมของพระสงฆ์นั้นไม่ได้มีแค่ปัญหาการต้องอาบัติเท่านั้น หากแต่ยังมีปัญหาอื่นๆ อีกด้วย เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการฟ้องร้องใส่ความกันด้วยเรื่องอาบัติ ปัญหาการทำพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้รวมเรียกว่า “อธิกรณ์” เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดตั้งทำหรือเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ แบ่งเป็น ๔ หมวดคือ ๑) วิวาทาธิกรณ์ ๒) อนุนวาทาธิกรณ์ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ ๔) กิจจาธิกรณ์ สำหรับการแก้ไขปัญห่อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็จะใช้อธิกรณสมถวิธีซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. สัมมุขาวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่ การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าวัตถุหรือบุคคล เหตุการณ์^{๒๐} กล่าวคือ เมื่ออธิกรณ์ใดเกิดขึ้นแล้วสงฆ์พิจารณาเห็นว่าเป็นกรรมที่จะต้องแก้ไขให้ยุติลงและสามารถนำวิธีการนี้ไปใช้ได้ สงฆ์ก็จะประชุมกันและนำอธิกรณ์นั้นเข้าพิจารณาพร้อมหน้าพระธรรมวินัยและพร้อมหน้าสงฆ์

๒. สติวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่ยกเอาสติเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศรับรู้ร่วมกันว่าพระอรหันต์เป็นผู้มีสติสมบูรณ์ในกรณีที่มิใช่โจทก์ทำด้วยสิลวิบัติ ดังนั้นสงฆ์ผู้ระงับอธิกรณ์พึงให้สติวินัยและสวดรับรองประกาศแก่สงฆ์ให้ทราบเพื่อจะได้ไม่ต้องโจทก์อาบัติแก่ภิกษุรูปนั้นอีก

๓. อุมพหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยยกประ โยชนาให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มิใช่โจทก์ภิกษุผู้ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ผู้ใดโจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัตินั้นอีก

๔. ปฎิญาตกรรมะ หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตาธิกรณ์โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติแบ่งได้เป็น ๒ กรณี ๑) กรณีที่ผู้ต้องอาบัติ ต้องการเปิดเผยอาบัติตนเองโดยไม่ต้องมีผู้กล่าวหาเป็นความสมัครใจของท่านเอง ในกรณีนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีคณะผู้พิจารณาสอบสวน ๒) กรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่กล้าแสดงความคิดและมีผู้โจทก์ฟ้องว่า การกระทำของท่านเป็นการละเมิดอาบัติข้อใดข้อหนึ่ง กรณีนี้จะต้องมีสงฆ์มาพิจารณา

๕. เขภุชสีกา หมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยการถือเอาเสียงข้างมาก (ด้วยวิธีการจับฉลาก) เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

๖. ศัสสปาปิยสีกา หมายถึง การแก้ไขปัญหาด้วยการลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิดในกรณีที่ผู้ถูกสงฆ์สอบสวนแล้วให้การสับสนคือ รับบ้างปฏิเสธบ้าง จนก่อให้เกิดความวุ่นวายในการดำเนินการพิจารณาอธิกรณ์ของสงฆ์

๗. ตินวัตถการวินัย หมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีพระภิกษุทะเลาะกันด้วยวิธีการประนีประนอมเปรียบเสมือนการยุติปัญหาด้วยการกลบไว้ด้วยหญ้า

^{๒๐} นายอริเทพ ผาทา, การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาด้วยวิธีในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ ๑ และ กฎนิคกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔ - ๓๕.

ในวิธีการแก้ไขปัญหาโดยอริกธสมถวิธีทั้ง ๗ ประการนี้ สามารถนำไปใช้แก้ไข
ปัญหาอริกธทั้ง ๔ หมวดได้โดยเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงแยกหมวดของปัญหาและทรงกำหนด
วิธีแก้ไขให้เหมาะสมกับปัญหา คือ

๑. วิวาทาธิกรณ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทกันในเรื่องพระธรรมวินัยว่า
นี้เป็นธรรมนี้เป็นวินัย เป็นต้น ทรงใช้วิธีแก้ไขปัญหาแบบพร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย) และการชี้คเลียง
ข้างมาก (เขยูลิกา)

๒. อนุวาทาธิกรณ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการ โง่ท่ฟ้องหรือกล่าวหากันด้วยเรื่องการ
ต้องอาบัติต่างๆ ทั้งหนักและเบา ซึ่งสงฆ์จะต้องแก้ไขด้วยการลงโทษคนผิดและให้การรับรองผู้
บริสุทธิ์ที่ถูกกล่าวหา นั้นทรงกำหนดวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการถึง ๔ วิธี คือ พิจารณาพร้อมหน้า
(สัมมุขาวินัย) การสวดประกาศให้สังคมรับรู้ว่ามีผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์เพราะท่านเป็นพระ
อรหันต์ ดังนั้น การกล่าวหาจึงไม่มีมูล (สตินัย) การสวดประกาศว่าผู้ถูกฟ้องร้องทำผิดขณะเป็นบ้า
ไม่มีสติ ดังนั้น เมื่อหายบ้าแล้วจะหาเหตุฟ้องท่านด้วยเรื่องดังกล่าวไม่ได้ (อมุพหวินัย) และด้วยการ
ตัดสินลงโทษผู้ที่ไม่ยอมรับว่าผิด (ตัสสปาปิยลิกา)

๓. อาปัตตาธิกรณ หมายถึง ปัญหาอันเกิดจากการล่วงละเมิดข้อบัญญัติว่าด้วยศีลหรือ
วินัยซึ่งสงฆ์จะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการปรับอาบัติ เช่น การปริวาสอยู่กรรมประพฤตินานัด
เพื่อออกจากอาบัติ การยอมรับผิดต่อหน้าสงฆ์ เป็นต้นแก้ไขโดยวิธีสัมมุขาวินัย ปฎิญาณตกรรม
และตัสสปาปิยลิกา

๔. กิจจาธิกรณ หมายถึง ที่สงฆ์พึงจะต้องร่วมกันทำให้เสร็จเพราะเป็นหน้าที่และสิ่งที่
จำเป็นจะต้องทำด้วยกัน เช่น การอุปสมบทและการกรานกฐิน เป็นต้น แบ่งเป็น ๒ ประเภทหลักคือ
๑) ประเภทพิธีกรรม ๒) ประเภทนคกรรม ซึ่งนคกรรมมีทั้งแบบมีเงื่อนไขและแบบไม่มีเงื่อนไข
ทรงกำหนดให้แก้ไขด้วยวิธีการชำระเหตุในที่พร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย)

จะเห็นได้ว่ารูปแบบและวิธีการแก้ไขปัญหาอริกธแต่ละข้อนั้นจะมีความเหมาะสมกับ
ปัญหาแต่ละประเภทและสามารถยุติปัญหาต่างๆตามหลักพระธรรมวินัยได้เป็นอย่างดี การ
แก้ปัญหาโดยอริกธสมถวิธีนั้นมิใช่หลักการและเหตุผลที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อเป็นการ
บริหารปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดิงามและเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังคม
สามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้และนอกจากนั้นก็เป็นการ

บริหารคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่สามารถจะดำเนินกิจการต่างๆที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การรับกฐิน การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น ซึ่งกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำแม้ว่ากิจดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาก็ตาม ๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่างๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องมีมูลไม่มีมูล ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิฉะนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยก จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหายภายในคณะสงฆ์มีเหตุผลเพื่อทำเรื่องที่ควรทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและเพื่อสร้างคุณธรรมให้กับสังคมที่ต้องการลงโทษคนผิดรักษาคนดีและพยายามที่จะให้โอกาสกับคนทำผิดปรับตัวเพื่อสามารถจะกลับเข้าคืนสู่สังคมสงฆ์ได้ หรือจัดคนไม่ดีให้หลุดจากวงจรโดยการตัดภาวะของความเป็นพระภิกษุออกไป

สำหรับประเด็นเรื่องอาบัติที่จัดได้ว่าเป็นอธิกรณ์ที่สงฆ์จะพึงแก้ไขหรือกระทำคืนให้กับภิกษุผู้ต้องอาบัติมีอยู่ ๓ ประเภทคือ ๑) อาบัติหนักได้แก่ อาบัติปาราชิก๒)อาบัติกลางได้แก่สังฆาภิเสก มีโทษต้องอยู่ปริวาสกรรม ๒) อาบัติเบาหรืออาบัติเล็กน้อยได้แก่ ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วจะต้องแสดงกั้นต่อบุคคลหรือคณะบุคคลก็ได้ ส่วนกิจที่สงฆ์จะพึงเข้าไปประจักษ์เหตุอันไม่งามอันจะก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นภายในเรียกว่านิคหกรรมที่สงฆ์จะพึงข่มภิกษุบ้าง คุกหัสถ์บ้าง ตามสมควรแก่โทษและเมื่อยอมสำนึกผิดสงฆ์จะต้องทำการระงับการลงนิกหกรรมเพื่อให้เขาสามารถที่จะเข้าไปอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ

ดังนั้น เมื่อได้ผลการตัดสินเช่นใดแล้ว ก็ให้ดำเนินการแก้ไขปัญหไปตามลักษณะของรูปแบบการแก้ไขปัญหายโดยอธิกรณ์สมถวิธีซึ่งมี ๓ รูปแบบ คือ ๑) การแก้ไขปัญหายแบบไม่มีเงื่อนไข ๒) การแก้ไขปัญหายแบบมีเงื่อนไข ๓) การแก้ไขปัญหายแบบพิเศษ ในการทำกิจของสงฆ์ทุกอย่าง (ยกเว้นเรื่องที่ไม่สำคัญ) จะต้องมีองค์ประกอบ คือ การทำสังฆกรรม หมายถึง กรรมหรือกิจที่สงฆ์ควรทำโดยการประชุมสงฆ์^{๒๐} ภายหลังจากการที่ได้ทำสังฆกรรมแล้ว ในอธิกรณ์สมถวิธีแบบไม่มีเงื่อนไขจะมีการแจ้งข่าวหรือประกาศให้สังคมได้ทราบข้อเท็จจริงเพียงครั้งเดียว คือ ภายหลังจากการทำสังฆกรรมรับรองความบริสุทธิ์ของจำเลย ในอธิกรณ์สมถวิธีแบบมีเงื่อนไขจะมีขั้นตอนในการแจ้งข้อเท็จจริงหรือข่าวการลงนิกหกรรมแก่ภิกษุจำเลย ๒ ครั้ง คือสังฆกรรมครั้งที่ ๑

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

เพื่อรับรองการลงโทษจำเลยเมื่อสังฆกรรมเสร็จก็จะประกาศให้ทราบทั่วกัน การทำสังฆกรรมครั้งที่ ๒ เมื่อจำเลยถูกตั้งคณลงโทษตามมติของสงฆ์ได้สักระยะหนึ่งแล้ว จำเลยมีความสำนึกผิดต้องการให้สงฆ์ระงับการลงโทษ เมื่อสงฆ์ได้รับการแจ้งดังกล่าวก็จะพิจารณาว่าสมควรหรือไม่ที่จะระงับการลงโทษ ถ้าเห็นควรก็จะประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมระงับการลงโทษจำเลยแล้วจึงแจ้งข่าวหรือประกาศให้สังฆมทราบบ้างอีกครั้งหนึ่งและยอมรับจำเลยเข้าสู่สังคม ผลของการระงับอิทธิฤทธิ์ทำให้จำเลยกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีข้อท้วงติงใด ๆ ถือว่ามติสงฆ์ที่รับรองดังกล่าวมาทุกขั้นตอนเป็นที่สุด ส่วนอิทธิฤทธิ์สมถวิธินั้น เมื่อสักกฤษผู้เป็นจำเลยตามกระบวนการแล้วก็แจ้งข่าวหรือประกาศให้สังฆมทราบบ้างว่าผู้นั้นได้พ้นจากการเป็นภิกษุแล้วเท่านั้น

จากการศึกษา เรื่องหลักธรรมและพระวินัยที่เกี่ยวกับการให้อภัยโทษนั้น ผลการศึกษาพบว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งประกอบด้วย ทาน ศีล และภาวนา การให้อภัยหรืออภัยทานจัดว่าเป็นทานขั้นสูงสุด ศีล ๕ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมหาทาน เป็นการงดเว้นการกระทำ เป็นคุณธรรมควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน เป็นจริยธรรมพื้นฐานตามแนวทางพุทธศาสนาที่สำคัญ การดำเนินชีวิตที่เป็นอภัยทานโดยยึดหลักการปฏิบัติตามศีล ๕ เป็นการให้ความไม่มีภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ส่วนคุณธรรมที่ทำให้คนรู้จักให้อภัยคือ มรรคมีองค์ ๘ เป็นวิถีให้บุคคลดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ก่อให้เกิด ศีล สมာธิ ปัญญา ให้มีในตน ในเบื้องต้นจักต้องมีสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกับสภาวะความเป็นจริงก่อกุศลธรรมให้เกิดในจิตเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำอื่นๆ เมื่อพิจารณาพร้อมกับ สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่ยึดเหนี่ยวบุคคลและหมู่ชนให้มีความรักสมัครสมานสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ทำให้บุคคลที่อยู่ร่วมกันมีความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และปรารถนาให้ผู้อื่นอยู่ร่วมกันมีความสุขและไม่ซ้ำเติมผู้อื่นเมื่อเขาทำผิดพลาดก็รู้จักวางอุเบกขาให้อภัยได้ ตลอดจนการแสวงหาความยินดีต่อผู้อื่นเมื่อเขาประสบความสำเร็จลดความอิจฉา ริษยาในใจไว้และสาราณียธรรม ๖ ซึ่งเป็นธรรมที่ใช้ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมที่อยู่ร่วมกัน โดยให้กระทำได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความจริงใจต่อกัน ให้เกียรติและเคารพนับถือ คิดทำในสิ่งที่จะเกิดประโยชน์ต่อกันและกัน ซึ่งหลักธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จะเป็นพื้นฐานให้จิตใจรู้จักการให้อภัยสังคมก็จะมีความสุข ทางด้านพระวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงค้นพบพระธรรมก่อน พระวินัยเกิดขึ้นภายหลังจากเมื่อมีพระภิกษุสงฆ์อยู่ด้วยกันหมู่มาก พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยไม่มีการบัญญัติ

เพิ่มเติมภายหลัง เมื่อมีการกระทำใดๆ ที่ไปกระทบต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของหมู่สงฆ์ หากพระองค์เห็นว่าการกระทำนั้นๆ ไม่สมควรและสมณะผู้ทรงศีลไม่พึงกระทำ ก็บัญญัติพระวินัยข้อนั้นขึ้นมาและจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามความรุนแรงของการกระทำนั้น ถ้ามีผลกระทบมากก็ลงโทษหนัก กรณีโทษหนักถึงขั้นปาราชิกนั้นถ้าเจตนากระทำผิดจริง จะต้องขาดจากการเป็นพระภิกษุและไม่สามารถกลับมาบวชได้อีกเลย ความผิดบางประเภทเมื่อผู้กระทำผิดรับโทษมาบ้างแล้วสำนักผิดมาขอรับผิดต่อสงฆ์ก็สามารถกลับมาเป็นผู้บริสุทธิ์และกลับเข้ามาอยู่ในสังฆมรร่วมกันได้ต่อไป และความผิดบางประเภทเพียงแค่ผู้กระทำผิดมาสารภาพความผิดต่อหน้าสงฆ์อื่นโทษก็สามารถระงับได้